

ประกาศตั้งกรม
ตั้งพระองค์เจ้าและเจ้าพระยา

ศุภมัสดุ พระพุทธศาสนกาลเป็นอดีตภาค ๒๕๗๒ พรรษา
ปัจจุบันนสมัย สรรปสมพัตสร พุทธจักายนมาส อัมภุมสุรทิน
ศุกรวาร โดยกาลบริจเฉท

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก มหันตเดชน
ดิลกรามาธิบดี แภพยปรียมหाराชรวิงศ อสัมภินพงศพีระ
กษัตริ บุษยรัตนราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราช
สังกาศ อุภโตสุชาติสาสุทศเคราหลนี จักรีบรมนาถ จุपालง
กรณราชวรารงกูร มหามกุฏวงศวีรสुरชิษฐุ ราชธรรมทศพีช

เล่ม ๕๖ หน้า ๑๗๕ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๗๒

อู่ตักกฤษณินบุณ อุดุลยกฤษณากินรีหาร บูรพาธิการสุสาธิต
ชั้นยลัคนวจิตรเสภาคยสรรพางค์ มหาชนโนมางคมานท
สนธิตสมันตสมากม บรมราชสมภาร ทิพยเทพาวตาร
ไพศาลเกียรติคุณ อุดุลยศักดิ์เดช สรรพเทเวศปริยานุรักษ์
มงคลลัคนเนาห้วย สุขุโทษัชมรรษา อภินาวศิลป์ศึกษา
เดชนาวุช วิชัษยยุทธศาสตร์โกศล วิมลนรรยพินิต สุจริตสมา
จาร ภัทรภิชญาณประติถานสุนทร ประวรศาสโนปสทมก
มูลมุขมาตยวรนากมหาเสนานี สรชานาวัพยุหโยชโทยมจร
บรมเชษฐุโสทรสมมต เอกราชยชศสริคมบรมราชสมบัติ
นพปฎลเศวตฉัตรดิฉัตร ศรีรัตโนปลัถยณ มหาบรมราชา
ภิเษกาภิชักดิ์ สรรพทศทิวจิตเดโชไชย สกกลมไหศวรมหา
สวามินทร์ มเหศวรมหินทรมหารามาธิราชวโรดม บรมนาถ
ชาติอาชัณษาสร้อย พุทธาทิไตรรัตนสรณารักษ วิสิษณูศักดิ์อัคร
นเรศวรราชิบดี เมตตากรุณาเสีตลหฤทัย อโนปไมชบุษยการ
สกลไพศาลมหารัษฎราชิบดีนทร ปรมินทร์ธรรมิกมหาราชา
ธิราช บรมนาถบพิตร พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรง
ราชานุภาพ เป็นพระบรมวงศ์พระองค์หนึ่ง ซึ่งพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงฝึกสอนรัฐประศาสน

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๗๒ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๖ หน้า ๑๗๖

นโยบาย แล้วสามารถรับราชการสนองพระเดชพระคุณได้ตั้งพระราชหฤทัยในตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ จนถึงได้เป็นเสนาบดีตำแหน่งสำคัญมาตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระบรมชนกนาถทรงยกย่องพระสติปัญญาและพระวิริยอุตสาหะ กับทั้งพระอัธยาศัยที่ซื่อตรงดำรงสัตย์สุจริตปรากฏอยู่ในประกาศตั้งกรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕ และประกาศเลื่อนกรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ นั้นแล้ว

ถึงรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงยกย่องว่าพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพได้ทรงปฏิบัติราชการสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงมาอย่างใด ทรงปฏิบัติต่อพระองค์อย่างนั้นด้วยความจงรักภักดี สมควรเป็นพระราชวงศ์ผู้ใหญ่อันควรเคารพ ตั้งแจ้งอยู่ในประกาศเลื่อนกรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ อีกครั้งหนึ่งแต่ในรัชกาลที่ ๖ นั้น เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ได้ทรงรับราชการเป็นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยแต่รัชกาลที่ ๕ สืบมาได้ถึง ๒๓ ปี อ่อนพระกำลังลงจนเกิดอาการประชวร รู้สึกพระองค์ว่าจะไม่สามารถทำราชการหนักในตำแหน่งสำคัญให้เรียบร้อยได้ตั้งแต่ก่อน จึงกราบบังคมทูลขอเวนคืนตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย พระบาท

สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชปรารภถึงความ
ชอบความดีที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ
ได้มีมามากแต่หนหลัง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทรง
ดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีที่ปรึกษา แล้วดำรับสมอบพระราช
ประสงค์ให้ทรงอำนาจการจัดหอพระสมุดสำหรับพระนคร
อันทรงพระราชดำริว่าเป็นการสำคัญสำหรับบ้านเมือง แต่ไม่
เป็นงานหนักเกินพระกำลัง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ
ดำรงราชานุภาพก็รับสนองพระเดชพระคุณมา ได้ทรงพระ
อุตสาหะรวบรวมตรวจค้นเรื่องโบราณคดีและวรรณคดีต่าง ๆ
แสดงให้ปรากฏแพร่หลาย ทั้งทรงพระนิพนธ์หนังสือขึ้นไว้
เป็นแบบฉบับก็หลายเรื่อง เป็นปัจจัยให้เจริญความนิยม
ในการพิมพ์หนังสือแจกวิชาความรู้เป็นประโยชน์แก่มหาชน
สืบมาจนบัดนี้ ครั้นเมื่อหายประชวร พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริสวชน ให้กลับเข้าทรงรับ
ราชการ เป็นกรรมการสภาการคลังและกรรมการทำประมวล
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้เป็นเสนาบดี ประจำตำแหน่งอีกในกระทรวงมูรธาธร ต่อ
นั้นมาโปรดฯ ให้เป็นกรรมการองคมนตรีตรวจงบประมาณ
เงินแผ่นดินด้วย อนึ่งในคราวเมื่อเสด็จพระราชดำเนินจาก

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๗๒ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๖ หน้า ๑๗๘

พระนคร และโปรดฯ ให้สมเด็จพระเจ้าพญาบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ เป็นผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครนั้น ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ เป็นที่ปรึกษา ครั้นต่อเมื่อสมเด็จพระเจ้าพญาบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ พะบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับพระราชภาระเป็นผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครในตอนปลายรัชกาลที่ ๖ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ก็ได้ทรงรับตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาอย่างเดียวกัน เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบตระหนักในพระปรีชาสามารถของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพแต่ในคราวที่ทรงร่วมราชการด้วยกันนั้น

ครั้นถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ เมื่อทรงพระราชมารดาธิบดีอภิมณฑลสภา จึงทรงเลือกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพเป็นอธิบดีกรมพระองค์หนึ่ง ก็ได้ทรงปฏิบัติราชการในหน้าที่อันสำคัญด้วยพระปรีชาอดุทธาหะ และความซื่อตรงจงรักภักดี เป็นกำลังในพระราชกิจสืบมาจนบัดนี้

อนึ่ง หอพระสมุดสำหรับพระนครนั้น เมื่อถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ทรงพระราชมารดาธิบดีอภิมณฑลสภาเป็นหลักฐานมั่นคงแล้วสมควรจะขยายการให้เกิดประโยชน์ออกไปถึงแผนกอื่น ๆ

อันเป็นเครื่องอนุกุลวิชา จึงโปรด ฯ ให้ตั้งราชบัณฑิตยสภา มีแผนกวรรณคดี โบราณคดี และศิลปากร บำรุงวิชานั้น ๆ ให้รุ่งเรืองยิ่งขึ้น และทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ เป็นตำแหน่งนายกในสภานั้น ก็สามารถยังประโยชน์ให้เกิดแก่วิชาในแผนกต่าง ๆ เป็นอันดับมาตั้งพระราชประสงค์ และเป็น การเพิ่มพูนเกียรติยศของบ้านเมืองด้วยอีกสถานหนึ่ง

นอกจากพระเกียรติคุณตัวได้พรรณามา ยังควรยกย่องว่าพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพทรงคุ้นเคยราชการ จะหาผู้อื่นเสมอเหมือนได้โดยยาก เพราะได้ทรงปฏิบัติราชการในตำแหน่งสำคัญมาช้านาน นับถึง ๓ รัชกาล และได้ทรงทำคุณและประโยชน์แก่ราชการบ้านเมืองมาเป็นอันมาก แม้เจริญพระชนมายุยิ่งขึ้นแล้วก็มีได้ห่อนพระวิริยะยังทรงอุตสาหะสนองพระเดชพระคุณด้วยความจงรักภักดีแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในเวลานี้ก็นับว่าเป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่พระองค์หนึ่ง ซึ่งเป็นหลักราชการ และเป็นที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัย ทั้งเป็นที่เคารพนับถือของคนทั้งหลายทั่วไปเป็นอันมาก สมควรจะเลื่อนพระเกียรติยศฐานันดรศักดิ์ให้สูงสมกับที่เป็นพระบรมวงศ์อันทรงพระคุณพิเศษ

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๗๒ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๖ หน้า ๑๘๐

จึงมีพระบรมราชโองการมาณพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรงส
สั่งให้เลื่อนกรมพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ
เป็นสมเด็จพระพระยา มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณ
บัฏว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
อิสริยลาภดินทร สยามวิชิตินทรวิโรปกาม มโหฬารรัฐ
ประศาสน์ ปิยมหาราชวรานุศิษฏ์ ไพบูลราชกฤตยการี
โบราณคดีประวัติศาสตร์โกศล คัมภีร์นิพนธ์นฤกตปิฎิกาน ราช
บัณฑิตวิธานนิติธรรมสมรรถ ศึกษาภักดิ์นิปยวาทิ จันตีสัตย
ตรีสุจริตชาดา วิมลรัตนปัญญาอาชวาศรัย พุทธชาติไตรสร
ณาทร ~~.....~~ ^{ที่ (๑๕)} *คุณากรณ์ธรรมิกนารถพิตร นาคนาม ให้ทรง
ศักดินา ๓๕๐๐๐ เป็นพิเศษ ในตำแหน่งพระองค์เจ้า
ต่างกรมผู้ใหญ่ ในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชน
มายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริ
สวัสดิพิพัฒนามงคล วิบุลศุภผลเกษียรதியศ อิสริยศักติเดชา
นุภาพมโหฬารทุกประการ

ให้ทรงเลื่อน เจ้ากรม เป็นพระยาดำรงราชานุภาพ ถือ
ศักดินา ๑๐๐๐

ให้ทรงเลื่อน ปลัดกรม เป็น พระปราบปรพพล ถือ
ศักดินา ๘๐๐

ให้ทรงเลื่อน สมุหบัญชี เป็น หลวงสกลคณารักษ์ ถือ
ศักดินา ๕๐๐

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระเจ้าฟ้ายาเธอ กรมหลวง
กำแพงเพชรอัครโยธิน ทรงพระปรีชาสามารถในราชการ ทั้ง
มีพระคุณวุฒิพิเศษ ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณต่าง
พระเนตรพระกรรณมาในตำแหน่งสำคัญต่างๆ หลายอย่าง ดัง
ปรากฏในประกาศสถาปนาและเลื่อนกรม ๓ ครั้งนั้น แล้ว
ครั้งมาในรัชกาลปัจจุบัน เมื่อโปรดเกล้าฯ ให้ร่วมกระทรวง
พาณิชย์และกระทรวงคมนาคมเข้าเป็นกระทรวงเดียวกัน ได้
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าฟ้ายาเธอ ฯ ทรงดำรง
ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงนั้น กับตำแหน่งนายกสภาเผยแพร่
พาณิชย์ อันเป็นหน้าที่สำคัญในทางเศรษฐกิจและพาณิช
โยบายของประเทศ กับทรงบัญชาการในตำแหน่งผู้บัญชาการ
รถไฟหลวงแห่งกรุงสยาม ซึ่งภายหลังได้รวมการไฟฟ้าหลวง
เข้าสมทบอีกด้วย พระองค์ก็ทรงพระอุตสาหะวิริยะอันแรงกล้า
มีพระเหตุที่ยังตั้งอยู่ในที่จะยังผลเจริญรุ่งเรืองให้บังเกิดแก่
ประเทศชาติ จึงทรงสามารถปฏิบัติราชการในตำแหน่งหน้าที่
อันสำคัญนั้น ๆ ให้บรรลุความสำเร็จผลได้อย่างไพบูรณ์และ
รวดเร็ว ได้ทรงรับมอบหมายราชการอันใด ก็เป็นที่หวัง
ในความสำเร็จได้ แม้จะทรงลำบากตรากตรำสักเพียงไรก็
หาย่อท้อไม่ การในหน้าที่ของพระองค์จึงสำเร็จเป็นอย่างดี

มีอาทิจคือทรงบัญชาการสร้างสะพานพระราม ๖ ที่เป็นการใหญ่
อย่างหนึ่งซึ่งมีเป็นครั้งแรกในเมืองไทย นอกนั้นได้ทรง
พยายามให้การคมนาคม ทางรถไฟและทางหลวง ก้าวหน้า
ออกไปได้เป็นอันมาก ทำให้การเดินทางและการบรรทุก
สินค้าสะดวกเร็วไวทันความประสงค์ ทั้งได้ทรงขยายการ
ไปรษณีย์โทรเลขและเริ่มการวิทยุให้แพร่หลายไพศาล ทัน
ความต้องการของโลก นำมาซึ่งประโยชน์แก่พ่อค้ามหาชน
มีพระนิสสัยยิ่งด้วยความซื่อสัตย์สุจริตมั่นในพระกมลสันดาน
ทรงวิจารณ์ญาณประจักษ์แจ้งในชั้นเชิงคมนาคมเศรษฐกิจ
พาณิชย์โยบาย ประกอบทั้งพระอัชฌาศัยก็เรียบร้อยอ่อนโยน
เป็นที่น่านิยมเคารพนับถือมาก อีกประการหนึ่ง พระเจ้าพี่
ยาเธอ ฯ ได้ทรงสำแดงปรากฏชัดว่าตั้งมั่นอยู่ในความจงรัก
ภักดีทรงคุ้นเคยและเป็นมิตรที่สนิทในพระองค์พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวมาช้านาน บัดนี้ที่ทรงพระเจริญวิวัฒนี้อยู่แล้ว
สมควรเลื่อนพระอิสริยยศให้ยิ่งขึ้นในตำแหน่งพระองค์เจ้า
ต่างกรมผู้ใหญ่พระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการมาณพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรง
สั่ง ให้เลื่อนกรม พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงกำแพงเพชร
อัครโยธิน ขึ้นเป็นกรมพระ มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณ

• เล่ม ๔๖ หน้า ๑๘๓ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๗๑

บัญญัติว่า พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน
ประชาธิบดีนครเขษุมฤดาภา ปิยมหาราชวงศวิศิษฐ์ อเนก
ยন্ত্রวิจิตรกฤตยโกศล วิมลรัตนมหาโยธาธิบดี ราชธรร
มธรมโหฬาร พาณิชยการคมนากรม อุดมรัตนตรัยสรณธาดา
มัททวเมตตาสวาศรัย ฉัตรชัยดิลกบพิตร พยัคฆนาม
ให้ทรงศักดินา ๑๕๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระองค์
เจ้าต่างกรมในพระบรมมหาราชวัง จงทรงเจริญพระชน
มายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริ
สวัสดิพิพัฒนามงคล วิบุลสุภผล สกตเกียรติยศ เดชานุภาพ
มโหฬารทุกประการ

- ให้ทรงเลื่อนเจ้ากรม เป็นพระกำแพงเพชรอัครโยธิน
ถือศักดินา ๘๐๐

• ให้ทรงเลื่อน ปลัดกรม เป็น หลวงขานบุรินทร์โยธี ถือ
ศักดินา ๖๐๐

ให้ทรงเลื่อนสมุหบัญชี เป็น ขุนโกสัมพีพลโยธา ถือ
ศักดินา ๔๐๐

ให้ผู้ซึ่งได้เลื่อนตำแหน่งยศทั้ง ๓ นี้ ทำราชการในหลวง
และในกรม ตามอย่างธรรมเนียม เจ้ากรม ปลัดกรม สมุห
บัญชี ในพระองค์เจ้าต่างกรมทั้งปวงสืบไป ให้มีความสุขสวัสดิ
เจริญเทอญ

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๗๒ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๖ หน้า ๑๘๕.

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าอาภาพรรณณี สวัสดิวัตน์ พระชายาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัตน์วิศิษฏ์ เป็นหม่อมเจ้าองค์ใหญ่ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๔ กรมหลวงพิชิตปรีชากร พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ทรงพระเกียรติคุณ ซึ่งได้รับราชการมีความชอบต่อแผ่นดินมามาก สมควรจะทรงยกย่องพระเกียรติยศไว้ให้ปรากฏประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ฉะเพาะหม่อมเจ้าอาภาพรรณณี ได้เคยอยู่ในพระราชสำนักสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ปฏิบัติราชการสนองพระเดชพระคุณ เป็นที่ทรงพระเมตตากรุณาแต่ก่อน และทรงสถิตในที่ เป็นพระชนนีสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี บรมราชินี ประกอบด้วยบุรพคุณคุณใหญ่ยิ่งกว่าผู้อื่น ในส่วนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หม่อมเจ้าอาภาพรรณณี ก็ได้เอื้อเฟื้อ โดยความเคารพรักใคร่มาตั้งแต่ก่อนเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ และสนองพระเดชพระคุณด้วยเหตุที่ยงรักภักดีเสมอมาเป็นนิจ โดยส่วนจรรยาสมบัติ ก็มีอัธยาศัยอันดีมีมรรยาทสุภาพ สมเป็นกัลยาณีนารีรัตน์ ควรจะทรงสถาปนาพระอิสริยยศให้สูงขึ้นตามฐานะพระวงศ์ผู้ใหญ่ในราชตระกูลตามขัตติยราชประเพณี

เล่ม ๔๖ หน้า ๑๘๕ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๗๒

จึง มี พระบรม ราชโองการ มาณ พระ บัณฑูร สุรสิงหนาท
ดำรงสั้ง ให้สถาปนา หม่อมเจ้าอาภาพรรณ สวัสดิวัตน์
ขึ้นเป็นพระองค์เจ้า มีค่านำพระนามตามจารึกในพระสุพรรณ
บัฏว่า พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภาพรรณ วรรคบริวาร
ทรงศักดินา ๔๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระเจ้าวรวงศ์เธอ
พระองค์เจ้านั้น จึงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล
ปฏิภาณ กัลยาณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนามงคล
ทุกประการ

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศ
ประพันธ์ ได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณทั้งในหน้าที่
ฝ่ายปกครอง การทูต และในกระทรวงการต่างประเทศ จน
ถึงเป็นปลัดทูตฉลองกระทรวงนั้น ด้วยทรงพระปรีชาสามารถ
ตั้งปรากฏอยู่ในประกาศสถาปนาครั้งก่อนนั้นแล้ว ครั้นเมื่อ
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ
สิ้นพระชนม์ เกิดความวิตกกันแพร่หลายด้วยเรื่องผู้จะเป็น
ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศแทน เพราะ
สมเด็จพระยาเทวะวงศ์วโรปการได้เสด็จดำรงตำแหน่งนั้น
อยู่ถึง ๓๘ ปี และทรงพระปรีชาสามารถในราชกิจเป็นที่นับถือ
อยู่ทั่วไปทั้งในประเทศนี้และประเทศอื่นๆ พระบาทสมเด็จพระ

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๗๒ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๖ หน้า ๑๘๖ •

พระมกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชวิจารณ์เห็นคุณสมบัติอัน
มีอยู่ในพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ ว่าจะสามารถรับตำแหน่ง
เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศแทนสมเด็จพระชนกได้ดี
กว่าผู้อื่น จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์
เป็นเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ การที่สมตั้งทรง
คาดหมาย ด้วยพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ ทรงพระสติ
ปัญญาและรอบรู้รัฐฎาภิบาลโนบาย อันได้ทรงศึกษาแต่
สมเด็จพระชนก ทรงบังคับการงานโดยซื่อตรงเที่ยงธรรม
อยู่ในความสุจริต มีความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลี
พระบาทเป็นที่ตั้ง ทั้งสองประการเข้ากัน ผลจึงเป็นไป
ในทางที่เป็นคุณประโยชน์เชิดชูพระเกียรติยศพระเดชานุภาพ
ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถ่ายเดียว มิได้เป็นการได้
อย่างหนึ่งเสียอย่างหนึ่ง ในไม่ช้าก็ปรากฏพระเกียรติคุณ
เป็นที่นับถือของ คนทั้ง หลายตลอดจนชาวต่างประ เเทศ ทั่วไป
เป็นปัจจัยให้ ราชการอันเกี่ยวข้องกับนานาประเทศเรียบร้อย
ตลอดมา มิใช่แต่เท่านั้น ความมุ่งหมายอันเป็นข้อสำคัญ
ของประเทศนี้ คือที่จะแก้ไขหนังสือสัญญาทางพระราช
ไมตรี ซึ่งต้อง ขอม เป็น ฝ่าย ต่ำ เพราะ ความ จำเป็น มา แต่
โบราณ ได้พยายาม แก้ไข ปลด เปลื้อง มา ทุก รัชกาล

เล่ม ๔๖ หน้า ๑๘๗ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๗๒

ตลอดเวลากว่า ๖๐ ปี พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ร่วมกับ
พระยาภิรมย์ภักดีผู้เป็นที่ปรึกษา ทั้ง ๒ นี้ ได้อุตสาหะ
บากบั่นโดยอุบายอันชอบในชั้นสุดท้าย มาประสบผลสำเร็จ
ในรัชกาลปัจจุบันนี้ จึงได้คืนเสรีภาพในการพาณิชย์
และอำนาจศาล อันเป็นกำลังและความปรารถนาอย่างยิ่ง
แห่งการดำรงอิสสรภาพให้สถิตสถาพร เป็นเหตุให้ประเทศ
สยามได้ตั้งอยู่ในฐานะเสมอภาคเทียมเท่าชาติอื่น ๆ นอก
จากนี้ พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์มีปกติประพฤติพระองค์
ด้วยพระอัธยาศัยสุภาพเหิรห่างจากอคติ ปราศจากความ
กำเริบฟุ้งข่านริษยาอาชรรรม โอบอ้อมอารีและอ่อนน้อมทั่วไป
มีอุปนิสัยคล้ายสมเด็จพระชนก ซึ่งเป็นที่นิยมในพระ
ราชวงศ์และข้าราชการ บัดนี้มีพระชนมายุในมัชฌิมวัยแล้ว
เป็นผู้ที่สมควรได้รับพระมหากรุณาที่ยกย่องขึ้นไว้ให้เป็นพระ
องค์เจ้าต่างกรม เพื่อเป็นพะยานแห่งความสามารถรับราชการ
ในตำแหน่งอันเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยทั้งราชการแผ่นดิน
และราชการในพระองค์ และเป็นที่เชิดชูพระเกียรติยศสืบ
สนอง พระองค์ สมเด็จพระมหากรุณาธิคุณพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ผู้พระ
ชนกได้

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๗๒ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๖ หน้า ๑๘๘.

จึง มี พระบรมราชโองการ มาณพระบัณฑูรสุรสิงหนาท
ดำรงสั่ง ให้สถาปนา พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไตรทศ
ประพันธ์ ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระนามตามจารึก
ในพระสุพรรณบัฏว่า พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศวโรทัย
นาคนาม ทรงศักดินา ๑๑๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่าง
พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าต่างกรม ให้ทรงเจริญพระชนมายุ
พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสวัสดิ
พิพัฒนามงคลทุกประการ

ให้ทรงตั้ง เจ้ากรม เป็น หมื่นเทววงศวโรทัย ถือ
ศักดินา ๕๐๐

ให้ทรงตั้ง ปลัดกรม เป็น พันไวฑูรพรหมพจน์
ถือศักดินา ๓๐๐

ให้ทรงตั้ง สมุหบัญชี เป็น พันทิวระปรวากย์ ถือ
ศักดินา ๒๐๐

ให้ ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งยศทั้ง ๓ นี้ ดำราชการสนอง
พระเดชพระคุณต่อไป ให้มีความสุขสวัสดิเจริญเทอญ

อนึ่ง ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้าบรมเดช กฤดากร
ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๔ กรมพระนเรศวรวรฤทธิ ได้
ศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่และ ทหารช่างในประเทศอังกฤษ
สำเร็จแล้วกลับมารับราชการในกรมทหารปืนใหญ่ในรัชกาล
ที่ ๕ ครั้นถึงสมัยเมื่อเริ่มจัดการทหารบกเปลี่ยนวิธีมาเป็น
อย่างปัจจุบันนี้ หม่อมเจ้าบรมเดช เป็นนายทหารองค์หนึ่ง
ซึ่งเป็นกำลังแก่การที่จัดครั้งนั้นมาก ได้รับราชการในกรม
เสนาธิการทหารบกและกรมทหารปืนใหญ่ เป็นนายพลผู้
บัญชาการทหารบกมณฑลนครราชสีมา เป็นจเรปืนใหญ่ทั่วไป
เมื่อตอนปลายรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นอัครราชทูตประจำประเทศ
ฝรั่งเศส อิตาลี สเปน และโปรตุเกส มีตำแหน่งอยู่ณสถาน
ทูตที่กรุงปารีส ในระยะเวลานั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
กำลังทรงศึกษาวิชาอยู่ในยุโรป หม่อมเจ้าบรมเดชได้มีหน้าที่
ที่เป็นพระอภิบาลพระองค์อยู่ใกล้ชิด จึงเป็นผู้สนิทชิดชอบ
พระราชอัชฌาศัยตั้งแต่ครั้งนั้นมา ครั้นถึงรัชกาลที่ ๖ ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กลับเข้ารับราชการทหารอีก ได้
เป็นอธิบดีกรมแสงสรรพาวุธ จเรทหารปืนใหญ่ แม่ทัพที่ ๓
และผู้ช่วยเสนาบดีกระทรวงกลาโหมโดยอันดับมา สมัยเมื่อ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้รวม
หน้าที่การปกครองมณฑลหัวเมืองเข้าเป็นภาค ทรงเล็งอสร

ให้หม่อมเจ้าบวรเดชดำรงตำแหน่งอุปราชมณฑลภาคพายัพ
ไปประจำราชการอยู่ที่นครเชียงใหม่ หม่อมเจ้าบวรเดช ได้
ทำนุบำรุงการกสิกรรมของพลเมือง เช่นทำเหมืองฝายทดน้ำ
เข้านาเป็นต้น ภายหลังได้กราบบทวายบังคมลาออกจาก
ราชการรับพระราชทานเบี้ยบำนาญ มาในรัชกาลปัจจุบันนี้
ทรงพระราชดำริเห็นว่า หม่อมเจ้าบวรเดชเป็นผู้สันทัดคู่เคย
ในราชการทหารมาก ควรจะทำราชการให้เป็นประโยชน์
แก่บ้านเมืองได้อยู่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กลับ
เข้ารับราชการเป็นผู้ช่วยเสนาบดีกระทรวงกลาโหม แล้วเลื่อน
เป็นเสนาธิการทหารบก ต่อมาเป็นนายพลเอกเสนาบดี
กระทรวงกลาโหมอยู่จนบัดนี้ ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้า
บวรเดชทรงเจริญวัยวุฒิ ปรึษาสามารถในราชกิจและรับราชการ
ในตำแหน่งสำคัญอันเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย กอปรด้วย
ความซื่อสัตย์สุจริตมั่นคงจงรักภักดีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท
สมควรจะทรงยกย่องพระอิสริยยศให้สูงขึ้น ทั้งเพื่อเป็นที่
เฉลิมพระเกียรติยศพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศว
รฤทธิ์ อีกพระองค์หนึ่งได้

จึงมีพระบรมราชโองการมาณพระบัณฑูรสรสังหนาดำรัส
สั่งให้สถาปนา หม่อมเจ้าบวรเดช กฤดากร ขึ้นเป็นพระองค์
เจ้า มีคำนำพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า พระ

วรวงศ์เชอ พระองค์เจ้าบวรเดชมุสิกนาม ทรงศักดินา ๓๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระวรวงศ์เชอพระองค์เจ้านั้น จง ทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พัฒนามงคลทุกประการ

อนึ่ง ทรงพระราชดำริว่า หม่อมเจ้านันท์สวาสดิ์ สุขสวัสดิ์ พระธิดาในพระเจ้าบรมวงศ์เชอชั้น ๔ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช อันพระบิดาได้ถวายไว้ในสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงทำนุบำรุงมาตั้งแต่เยาว์ ครั้นเจริญวัยขึ้น สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงพระเมตตาไว้วางพระราชหฤทัย จึงโปรดให้เป็นพระอนุบาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่ทรงพระเยาว์มา หม่อมเจ้านันท์สวาสดิ์ มีความรักใคร่ในพระองค์ ได้บำรุงเลี้ยงและพิทักษ์รักษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยไมตรีสเนหิจิตต์เป็นที่สนิทสนมชอบพระราชอัธยาศัย แม้ทรงพระเจริญวัยสำเร็จการศึกษามาแต่ต่างประเทศ เสด็จออกจากวังประทับอยู่ต่างหากจากพระราชนิเวศนสถาน หม่อมเจ้านันท์สวาสดิ์ ก็ตามเสด็จไปประทับอยู่ด้วย ช่วยสนองพระเดชพระคุณดูแลกิจการในวังโดยความจงรักภักดีต่อพระองค์อย่างแน่นแฟ้นตราบเท่าเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว หม่อมเจ้านันท์สวาสดิ์

ก็ยังไฟหุทัยมันคงอยู่ในที่จะพึงปฏิบัติราชการสนองพระเดช
พระคุณทุกโอกาสมีกาลดลคลาญ โดยความมุ่งหมายแต่จะให้
ทรงพระเกษมสุขสถาพรเป็นที่ตั้ง มิได้หวังไฟสูงเพื่อ
ประโยชน์ตน มีอัยยาศย์มันคงอยู่ในศีลธรรมประกอบทั้ง
สุภาพอ่อนน้อมและโอบ อ้อม อารีตามควรแก่ฐานะานุรูปแห่ง
บุคคลนั้น ๆ จึงพากันสรรเสริญอยู่โดยมาก เพราะความที่
หม่อมเจ้ามนัสสวาสต์ทรงคุณสมบัติตั้งกล่าวมา มีพระราช
ประสงค์จะทรงทดแทนคุณูปการซึ่งได้มีมาแต่พระองค์ในหน
หลัง กับทั้งให้เป็นที่ยึดชูพระเกียรติยศแต่พระเจ้าบรมวงศ์
เธอ กรมหลวงอดิศรอุดมเดชได้พระองค์หนึ่ง

จึงมีพระบรมราชโองการมาณพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัส
สั่ง ให้สถาปนา หม่อมเจ้ามนัสสวาสต์ สุขสวัสดิ์ ขึ้นเป็น
พระองค์เจ้า มีคำนำพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า
พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ามนัสสวาสต์ วรโรคุตสาห์ ทรง
ศักดินา ๓๐๐๐ ตามพระราชกำหนดอย่างพระวรวงศ์เธอ พระ
องค์เจ้านั้น จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ
กัลยาณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนามงคลทุกประการ

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระยาเทพอรขุณได้รับราชการ
ฝ่ายทหารบกตั้งแต่นั้นนักเรียนนายร้อย เป็นผู้หนึ่งซึ่ง

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงไว้ว่างพระราชหฤทัยใน
ภูมิพิทักษ์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลือกลงไปเป็น
ราชองครักษ์ประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า
อยู่หัว ในคราวที่ดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
ทรงศึกษาวิชาการอยู่ในยุโรป เป็นโอกาสให้ได้ศึกษาความ
รู้และขนบธรรมเนียมต่างประเทศ ทั้งเป็นที่ทรงคุ้นเคย
และชอบพระราชอัชฌาศัยในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัวมาแต่ครั้งนั้น ภายหลังเมื่อทรงสำเร็จการศึกษา
เสด็จสถิต ณ กรุงแพทเธมมหานครแล้ว ก็กลับเข้ารับราชการ
ทหารบก เป็นนายพันผู้บังคับการกรมทหารราบที่ ๔ เดือน
ขึ้นเป็นพระสุรเดชรัตนชาติ ผู้บังคับการกองโรงเรียนทหารบก
ได้เป็นผู้บัญชาการกองพลทหารบกที่ ๘ แล้วเป็นพระยา
ศักดิ์ดาภิเดชวรฤทธิ์ นายพลจเรทหารราบและทหารม้าต่อมา
จนสิ้นรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๖ ได้รับพระราชทาน
พานทองเป็นเกียรติยศ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็น
พระยาเทพอรชุน เดือนตำแหน่งขึ้นเป็นสมุหราชองครักษ์
บังคับราชองครักษ์ทั่วไป รับราชการสนองพระเดชพระคุณ
จนเปลี่ยนตำแหน่งเป็นจเรทหารบก พระราชทานยศนายพล
เอกเมื่อปลายรัชกาลนั้น ครั้นถึงรัชกาลปัจจุบัน พระยา

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๗๒ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๖ หน้า ๑๕๔.

เทพอรชุนมีอายุถึงเขตต์ต้องปลดจากราชการประจำ จึงได้
ออกจากประจำการรับพระราชทานเบี้ยบำนาญ แต่เมื่อ
ตำแหน่งสมุหราชองครักษ์ว่างลง ทรงพระราชดำริว่าพระยา
เทพอรชุนได้คุ้นเคยการในหน้าที่และมีศีลธรรมสมควรแก่
ตำแหน่งนั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้ขัณฑ์บุญดี
ขยายกำหนดอายุให้ พระยาเทพอรชุนกลับเข้ารับราชการเป็น
สมุหราชองครักษ์ต่อมาจนบัดนี้ การที่พระยาเทพอรชุนได้
รับตั้งในตำแหน่งสมุหราชองครักษ์อันเป็นตำแหน่งสำคัญใกล้
ชิดพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาถึง ๒ พระองค์
แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้มีนิสัยหนักแน่น ด้วยความจงรักภักดี
อันแท้จริง ทั้งในส่วนพระองค์และหน้าที่ราชการ ด้วยความ
ซื่อสัตย์สุจริต ตั้งตนไว้ในที่สมควรจะทรงพระกรุณาชุบเลี้ยง
ประกอบด้วยภูมิฐานอันมั่นคง มีอัธยาศัยสุภาพ เป็นที่
เคารพรักใคร่ในหมู่ผู้ได้ทำความวิสาสะ และพระยาเทพ
อรชุนได้รักษาเกียรติคุณอันนั้นเสมอมามิได้ผันแปรแต่อย่าง
ใดอย่างหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบพระหน้าก
มาแต่ยังทรงปฏิบัติราชการทหารบกอยู่ในรัชกาลก่อน ถึง
คุณสมบัติของพระยาเทพอรชุนเห็นปานฉะนี้ จึงสมควรจะ
ทรงพระกรุณายกย่องสถาปนาไว้ในตำแหน่งข้าราชการผู้ใหญ่
ได้ผู้หนึ่ง

จึงมีพระบรมราชโองการมาลพระมัตถุรสุรสิงหนาทดำรงส
สั่งให้สกลุปรมา พระยาเทพอรชุน ขึ้นเป็นเจ้าพระยา มีราช
ทินนามว่า เจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน หรินทรราชของครักษ์
มหาสวามิภักดิ์มุสิกการ อภิสรอนีกวนุส ยุทธสมัยสมันตวิทุ
นเรสุรศักดิ์เสนานี มนต์วิเมตดาชาวาศรัย อภัยพิริยปรากรมพาหุ
มุสิกนาม ดำรงศักดิ์นา ๑๐๐๐๐ จงเจริญสุขสวัสดิพิพัฒน์
มงคลทุกประการ

อนึ่งทรงพระราชดำริว่า พระยาราชนกุล เริ่มรับราชการ
มาในกระทรวงมหาดไทย มีความสามารถปฏิบัติกิจการ
นั้น ๆ ให้ดำเนินบรรลุผลดีโดยลำดับ จึงได้รับราชการสนอง
• พระเดชพระคุณในหน้าที่ใหญ่ ๆ จับเติมแต่เป็นหลวงพัฒน
กิจวิจารณ์ ข้าหลวงมหาดไทยมณฑลกรุงเก่า เป็นพระวิเศษ
• ไชยชาญผู้ว่าราชการเมืองอ่างทอง ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระ
พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมมณฑลฝ่ายเหนือ
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบำเหน็จความชอบ
เลื่อนบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นพระยาอินทรวิชิต ต่อมาโปรดเกล้าฯ
ให้กลับเข้ารับราชการในกระทรวง เป็นที่พระยาจำแสนยบดี
เจ้ากรมพลำภักดิ์ แล้วเลื่อนเป็นพระยากำแพงสงคราม
ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครราชสีมา ได้พระราชทาน

พานทองเป็นเกียรตินิยม ถึงรัชกาลที่ ๖ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนเป็นพระยาราชนกุลวิบูลย์ภักดีพิริยพาหุตำแหน่งปลัดทูลฉลอง กลับเข้ารับราชการในกระทรวงแล้วโปรดเกล้าฯ ให้เป็นอุปราชมณฑลภาคอีสานไปรับราชการหัวเมืองอีกครั้งหนึ่ง จนถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลพายัพ เมื่อรับราชการอยู่ที่นั่น ประจวบเวลาเสด็จพระราชดำเนินเลียบหัวเมืองฝ่ายเหนือไปจนถึงมณฑลพายัพ พระยาราชนกุลโดยเสด็จใกล้ชิดตามหน้าที่ ได้ทรงคุ้นเคยขอบพ้อพระราชอัธยาศัยมาแต่ครั้งนั้น ครั้นตำแหน่งสมุหพระนครบาลหัวหน้าพนักงานการปกครองท้องที่มณฑลราชธานีว่างลง ทรงพระราชดำริเห็นว่า พระยาราชนกุลมีสติปัญญาสามารถสมควรแก่ตำแหน่งอันสำคัญนั้น จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นสมุหพระนครบาล กลับเข้ารับราชการในกรุงเทพฯ มาจนบัดนี้ พระยาราชนกุลได้รับราชการทั้งที่ในกรุงเทพฯ และหัวเมืองต่าง ๆ มาช้านาน เมื่อรับราชการในตำแหน่งแห่งใด ๆ ก็ได้ทำความเจริญเป็นผลดีปรากฏในตำแหน่งนั้น ๆ แม้ในราชการจร เช่นเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นผู้แทนรัฐบาลสยามณคณะข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศส - สยาม

ประจำแม่บ้านโขง ปรีกษาระเบียบการชายแดนกับข้าหลวง
ฝรั่งเศส ก็ไปปฏิบัติราชการให้เรียบร้อยเจริญทางพระราช
ไมตรีสมดังพระราชประสงค์ เพราะมีสติปัญญาพิจารณา
ดำเนินราชการในหน้าที่ของตนโดยแยบคายอุบายที่ชอบ ประกอบ
ทั้งเอาใจใส่ดูแลเกื้อกูลประชาราษฎร ให้ปราศจากทุกข์
ประสบสุขเกษมสำราญ ด้วยเมตตาปรานีเป็นเบื้องหน้า
บังคับบัญชากิจการอันใดก็เป็นไปโดยเที่ยงธรรมสุจริต สม
หน้าที่ข้าราชการผู้มีความภักดี มีอริยาศัยสมาจรเรียบร้อย
เป็นที่นิยมอยู่ บัดนี้ก็ได้รับราชการมาช้านานประกอบด้วย
วิบุลย์ สมควรได้รับพระมหากรุณาธิคุณยกย่องเกียรติยศให้สูงขึ้น
ตามควรแก่ตำแหน่งราชการซึ่งได้บังคับบัญชาต่างพระเนตร
พระกรรณ

• จึงมีพระบรมราชโองการมาณพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรงส
สั่งให้สถาปนา พระยาราชนกุลวิบูลย์ภักดีพิริยพาหุ ขึ้นเป็น
เจ้าพระยา มีราชทินนามว่า เจ้าพระยามุขมนตรี ศรีสมุห
นครบาล ราชบทมาตยมหาสวามีภักดี บริรักษ์เทพธานีกรเกษม
เปรมเปาโรหิตยาภิชาด ไตรโลกยนาถสรณธาดา มหามาดยาธิบดี
อภัยพิริยปรกกรมพาหุ มุสิกนาม ถิ่นศักดิ์นา ๑๐๐๐๐ จง
เจริญสุขสวัสดิ์พัฒนามงคลทุกประการเทอญ.